

Tillaga til þingsályktunar
um matvælastefnu til ársins 2040

Frá matvælaráðherra.

Alþingi ályktar að unnið verði samkvæmt eftirfarandi matvælastefnu til ársins 2040. Meginmarkmið stefnunnar er að efla og styðja við íslenska matvælaframleiðslu þannig að Ísland verði leiðandi í framleiðslu á heilnæmum matvælum í sátt við umhverfi og samfélag.

Framtíðarsýn í matvælaframleiðslu verði eftirfarandi:

- a. Ísland er í fremstu röð ríkja í gæðum framleiddra matvæla.
- b. Framleiðsla sem byggir á nýtingu lifandi auðlinda stenst öll viðmið um sjálfbærni nýtingar og hefur vísindi vistkerfisnálgunar og varúðar að leiðarljósi.
- c. Fullnýting afurða er tryggð í virðiskeðju matvælaframleiðslu.
- d. Matvælaframleiðsla er kolefnishlutlaus og kolefnisjöfnun byggir á náttúrumiðuðum lausnum sem samræmast alþjóðlegum skuldbindingum.
- e. Matvælaöryggi stendur á traustum stoðum og öll framleiðsla miðar að heilbrigðu umhverfi, heilsu fólks og heilbrigði dýra.
- f. Fæðuöryggi er tryggt. Komið hefur verið á fót skipulagi sem tryggir nauðsynlegar lágmarksbirgðir matvæla í landinu á hverjum tíma, sem og aðföng til framleiðslunnar.
- g. Framleiðsla er arðbær og tryggir byggðafestu og uppbyggingu þekkingar í samfélaginu.
- h. Ákvarðanir um nýtingu lifandi auðlinda taka jafnan mið af samfélagsgæðum, jöfnuði óháð efnahag, kyni, uppruna og búsetu, og hag heildarinnar í efnahagslegu tilliti.
- i. Menntun í matvælatengdu námi mætir þörfum samfélagsins og atvinnulífsins. Matvælaframleiðsla sé spennandi starfsvettvangur sem laði að sér starfsfólk sem búi yfir hæfni og getu til að takast á við áskoranir og tækifæri framtíðarinnar í matvælaframleiðslu.
- j. Rannsóknar- og nýsköpunarstarf hefur mælanlega aukið sjálfbærni, fjölbreytni og verðmætasköpun matvælaframleiðslu. Ísland er með leiðandi hlutverk í hugviti og tæknibreytingum tengt sjálfbærri matvælaframleiðslu.

Til þess að framtíðarsýnin verði að veruleika verði lögð áhersla á eftirfarandi þætti:

1. Sjálfbærni matvælaframleiðslu
2. Samfélag
3. Fæðuöryggi
4. Matvælaöryggi
5. Þarfir neytenda
6. Rannsóknir, nýsköpun og menntun

1. Sjálfbærni matvælaframleiðslu

1.1 Styrkja grunn sjálfbærrar nýtingar náttúruauðlinda með betri kortlagningu á vistkerfum og setningu skýrra viðmiða fyrir sjálfbæra nýtingu að teknu tilliti til ástands og virkni vistkerfa.

1.2 Vernda viðkvæm og mikilvæg vistkerfi í hafi og á landi með fullnægjandi hætti.

1.3 Tryggja vöktun lykilumhverfispátta til að sjá, eins og kostur er, fyrir möguleg áhrif loftslagsbreytinga á lífríkið, matvælaframleiðslu og fæðuöryggi.

1.4 Hvetja enn frekar til og þrýsta á samdrátt í losun gróðurhúsalofttegunda vegna matvælaframleiðslu, m.a. með orkuskiptum og breyttum framleiðsluháttum.

1.5 Styðja við hringrásarhagkerfið með rannsóknum og þróun í fullvinnslu og fullnýtingu afurða og stuðla þannig að minni matarsóun og minna kolefnisspori matvælaframleiðslu.

1.6 Skapa hvata til þess að kolefnisjöfnun þess hluta losunar matvælaframleiðslu sem ekki tekst að koma í veg fyrir verði stunduð með ábyrgum hætti í samræmi við viðurkennda staðla, þar sem saman fara verndun lífríkis og loftslags.

2. Samfélag

2.1 Skapa matvælaframleiðslu, hvort heldur er nýjum eða rótgrónum greinum, skýran lagalegan ramma og starfsumhverfi sem styður við verðmætasköpun á grunni sjálfbærrar nýtingar.

2.2 Tryggja skilvirka stjórnsýslu og eftirlit til að styðja við matvælaframleiðslu á grunni sjálfbærrar nýtingar með skýrum, gagnsæjum og einföldum ferlum.

2.3 Stuðla að eflingu og þróun matvælaframleiðslu og tengdra starfa sem byggja á sérstöðu og styrkleika byggða um allt land, þar sem tækifæri fjórðu iðnbyltingarinnar verða nýtt með sjálfbæra þróun að leiðarljósi.

2.4 Stuðla að uppbyggingu innviða um allt land sem gerir fyrirtækjum í matvælaframleiðslu og nýtingu náttúruauðlinda kleift að fjárfesta og þróast óháð staðsetningu.

2.5 Stuðla að því að endurnýjanleg orka verði aðgengileg fyrirtækjum í matvælaframleiðslu hvort heldur er í hefðbundnum eða nýjum greinum.

2.6 Greina stöðu jafnréttis í matvælaframleiðslu frá víðu sjónarhorni og tryggja að þau gögn sem til eru gefi sem réttasta mynd af stöðunni.

3. Fæðuöryggi

3.1 Styrkja stoðir fæðuöryggis landsins með því að styðja við nýsköpun í matvælaframleiðslu og stuðla að aukinni sjálfbærni innlendrar framleiðslu m.t.t. aðfanga, auðlindanýtingar og hringrásarhagkerfis.

3.2 Skoða með heildstæðum hætti samspil loftslagsmála og fæðuöryggis þar sem aukin innlend framleiðsla getur leitt til meiri losunar gróðurhúsalofttegunda hér á landi.

Áhersla verður lögð á að minnka losun vegna matvælaframleiðslu og auka framleiðslu matvæla með lágu kolefnisspori, byggt á lífsferilsgreiningu og mati á kolefnisspori framleiðslunnar.

4. Matvælaöryggi

4.1 Stuðla að því að matvæli sem framleidd eru hér á landi séu örugg og heilnæm.

4.2 Yfirfara og samræma regluverk og eftirlit auk þess að tryggja að stjórnsýslan sé einföld, málefnaleg og skilvirk.

4.3 Tryggja að matvælaeftirlit í landinu lagi sig að nýjum greinum og framleiðsluaðferðum.

4.4 Hugmyndafræði einnar heilsu (e. One Health) höfð að leiðarljósi.

5. Þarfir neytenda

5.1 Stuðla að því að neytendur séu vel upplýstir um uppruna, innihald og kolefnisspor matvæla.

5.2 Drifkraftur í framleiðslu á að koma frá neytendum, þarfir viðskiptavina ráði vöruúrvali.

5.3 Jöfnuður, aðgengi að matvælum og hollusta í fyrirrúmi.

6. Rannsóknir, nýsköpun og menntun

6.1 Efla enn frekar stuðningsumhverfi nýsköpunar og tryggja sterka hvata til að auka rannsóknir og þróun innan íslenskra fyrirtækja og stofnana.

6.2 Skapa umhverfi sem laðar að hugvit, sérfræðiþekkingu og fjárfestingu.

6.3 Mæla reglulega árangur þess stuðnings sem veittur er í rannsóknir og nýsköpun og leggja mat á ávinninginn fyrir matvælageirann, samfélagið og hagkerfið.

6.4 Hlúa að grunnrannsóknnum og vöktun lifandi auðlinda og matvæla.

6.5 Greina hvaða hæfni, getu og menntun mannauður framtíðar þarf að búa yfir til að mæta bæði þörfum og áskorunum fyrirtækja í framleiðslu matvæla, nýsköpun og fullnýtingu afurða.

Stefnan í framkvæmd.

Til að hrinda matvælastefnu til ársins 2040 í framkvæmd verði gerðar áætlanir um aðgerðir til fimm ára í senn. Áætlanir þessar verða yfirfarnar og endurskoðaðar árlega og uppfærðar ef þörf þykir.

Greinargerð.

1. Inngangur/forsaga málsins

Matvælastefnu Íslands er ætlað að vera leiðandi í ákvarðanatöku til að stuðla að aukinni verðmætasköpun í matvælaframleiðslu hér á landi, tryggja fæðu- og matvælaöryggi og auka velferð fólks í sátt við umhverfi og náttúru. Hér á landi eru tækifærin mörg og mikilvægt að nýta þau með samræmdum aðgerðum.

Matvælastefnu þessari er ætlað að vera leiðarstef fyrir matvælaframleiðslu í landinu og þar með talið þá stefnumótun sem undir hana falla. Þessi stefna verður höfð til hliðsjónar við stefnumótun í landbúnaði, sjávarútvegi og fiskeldi, þar sem þættir sem til umfjöllunar eru verða hafðir að leiðarljósi.

Á Íslandi er framleitt mikið magn matvæla og er framleiðslan mikilvæg með tilliti til allra lykilhagstærða svo sem landsframleiðslu, útflutningsverðmæta og fjölda starfa. Fá samfélög sem við berum okkur saman við eru jafn efnahagslega háð matvælaframleiðslu. Ísland er ríkt af auðlindum sem gerir það að samkeppnishæfum matvælaframleiðanda innanlands sem og á alþjóðamörkuðum. Forsendur eru fyrir hendi að byggja velsæld þjóðarinnar áfram á sjálfbærri nýtingu auðlinda m.a. til matvælaframleiðslu, og jafnframt að þróa áfram nýjar framleiðslugreinar á þeim grunni.

Matvælastefnan sem hér er mörkuð nær til ársins 2040. Horft var til helstu áskorana og tækifæra í matvælaframleiðslu. Þegar drög matvælastefnunnar lágu fyrir var haldið matvælaþing sem opið var öllum áhugasömum og sýnt í opnu streymi. Þar voru fengnir aðilar úr öllum áttum til að ræða og gagnrýna stefnuna í heild sinni auk þess sem opið var fyrir spurningar. Umræða matvælaþingsins var höfð að leiðarljósi við yfirferð stefnunnar auk athugasemda sem komu úr spurningalista sem sendur var til þátttakenda að loknu matvælaþingi.

2. Meginefni tillögunnar

2.1 Sjálfbærni matvælaframleiðslu

Matvælaframleiðsla fyrir sístækkandi samfélög um heim allan er áskorun sem allar þjóðir standa frammi fyrir. Þekking á áhrifum matvælaframleiðslu á loftslag, vistkerfi og náttúruauðlindir er vaxandi og við vitum að hún á umtalsverðan hlut í neikvæðum áhrifum á náttúruna. Aðgerðir sem hafa það að markmiði að stemma stigu við losun gróðurhúsalofttegunda, takmarka neikvæð áhrif á vistkerfi og líffræðilega fjölbreytni og efla hringrásarhagkerfi vegna fæðuframleiðslu eru afar brýnar. Matvælaframleiðsla á Íslandi er stór hluti af hagkerfinu og getur lagt mikið af mörkum til þess að gera betur varðandi alla þessa þætti. Á sama tíma og matvælaframleiðsla getur haft mikil áhrif á loftslagið, er ljóst að loftslagsbreytingar munu hafa í för með sér ýmsar breytingar á umhverfi matvælaframleiðslu. Þessar breytingar þarf að vakta vel og vera viðbúin að bregðast við.

2.2 Samfélag

Matvælaframleiðsla á Íslandi er undirstöðuatvinnugrein sem byggir öðru fremur á þremur frumframleiðslugreinum, þ.e. landbúnaði, sjávarútvegi og fiskeldi. En matvælaframleiðsla teygir anga sína mun víðar. Vinnsla afurða, nýting þeirra og kaup á margvíslegri þjónustu sem tengist framleiðslunni margfalda efnahags- og samfélagsleg áhrif atvinnugreinanna. Um land allt hefur sprottið upp fjölbreytt starfsemi þar sem stórir og smáir framleiðendur nýta grunnhráfni úr íslenskri náttúru. Þá hefur verið mikill vöxtur í nýjum greinum og hliðargreinum, sem nýta auðlindir og hliðarhráfni á annan hátt en frumframleiðendurnir. Í þessum greinum liggja mikil tækifæri til enn frekari vaxtar með tilheyrandi samlegðaráhrifum með frumframleiðslugreinunum. Mikilvægt er að

matvælaframleiðsla sem byggir á nýtingu auðlinda taki m.a. mið af samfélagsgæðum og jöfnuði, óháð efnahag, kyni, uppruna og búsetu.

2.3 Nýting afurða

Náttúruauðlindir Íslands eru takmarkaðar og alls óvíst að hægt sé að auka sókn í sum þeirra hráefna sem við nú nýtum í matvælaframleiðslu. Því er afar brýnt að nýta sem allra best öll þau hráefni sem til falla. Setja þarf fram metnaðarfull og mælanleg markmið um fullnýtingu með það að markmiði að skapa sem mest verðmæti og lágmarka sóun í virðiskeðjunni. Fullnýting hráefna leiðir til aukinnar sjálfbærni, dregur úr álagi á auðlindir og umhverfið, á sama tíma og hún leiðir til aukinnar verðmætasköpunar, nýrra tækifæra, og fjölbreyttari atvinnustarfsemi um allt land. Bætt nýting náttúruauðlinda hefur því margfeldisáhrif út í samfélagið og einnig yfir í aðrar greinar.

2.4 Fæðuöryggi

Atburðir á heimsvísu síðustu ár hafa beint kastljósinu í auknum mæli að fæðuöryggi. Auka þarf árvekni um fæðuöryggi á Íslandi, tryggja að við verðum minna háð innfluttum hráefnum og aðföngum og styrkja innlenda matvælaframleiðslu. Áhersla á hringrásarhagkerfið og sjálfbærni í framleiðslu styrkir stöðir fæðuöryggis landsins. Neyðarbirgðahald er einnig mikilvægt til að styrkja viðnáms- og áfallapol samfélagsins.

2.5 Matvælaöryggi

Neytendur þurfa að geta treyst því að þau matvæli sem í boði eru hér á landi, hvar sem þau eru framleidd, séu heilnæm, örugg og ógni ekki heilsu almennings. Matvælaöryggi er hægt að tryggja með eftirliti og vöktun sem er lykilatriði í að sannreyna örugga og heilnæma matvælaframleiðslu. Einnig þarf að tryggja að framleiðsluhættir séu á þann veg að heilsa og velferð dýra sé höfð að leiðarljósi.

Þetta helst í hendur við það mikilvæga verkefni að lágmarka sýklalyfjaónæmi baktería í umhverfi og matvælum hérlendis. Matvælaöryggi er einnig grunnforsenda útflutnings matvæla frá Íslandi. Þá er efling lífrænnar framleiðslu lykilþáttur í að auka sjálfbærni í matvælaframleiðslu, þar sem lífræn framleiðsla er til þess fallin að minnka kolefnisspor og varðveita líffræðilegan fjölbreytileika, auk þess sem hún stuðlar að bættri dýravelferð.

2.6 Þarfir neytenda

Ímynd íslenskra matvæla hefur mikil áhrif á val fólks, bæði einstaklinga sem búsettir eru hér á landi og erlendis. Ísland er í góðri stöðu til að vera leiðandi í matvælaframleiðslu þar sem hér er gott aðgengi að hreinu vatni og endurnýjanlegri orku og hreinleiki afurða er í sérflokki. Íslensk matvælaframleiðsla þarf að byggja á gæðum, hreinleika og sjálfbærri nýtingu auðlinda. Mikilvægt er að fyrir liggi greining og upplýsingar um þróun markaða og eftirspurnar.

2.7 Horft til framtíðar

Rannsóknir, nýsköpun og hagnýting hugvits eru lykilþættir í því að auka sjálfbærni, fjölbreytni og verðmætasköpun í innlendra matvælaframleiðslu og að fjölga spennandi og verðmætum störfum. Í tengslum við fjórðu iðnbyltinguna eru miklar breytingar að eiga sér stað í allri virðiskeðju matvæla. Þetta getur skapað bæði mikil tækifæri og áskoranir fyrir Ísland. Ísland mun taka virkan þátt í þessum tæknibreytingum og getur haft leiðandi hlutverk á þeim sviðum þar sem við erum sterk í alþjóðlegum samanburði. Með því að stunda öflugt rannsókn- og nýsköpunarstarf styrkjum við samkeppnisstöðu Íslands, aukum velsæld og aukum getu samfélagsins til að taka þátt í örum tæknibreytingum. Um leið verðum við betur í stakk búin til að mæta áskorunum sem tengjast því að framleiða meiri mat á sjálfbæran hátt. Lögð verður áhersla á aukið innlent og erlent rannsókn- og þróunarsamstarf, og jafnframt að mæla ávinning stuðnings við rannsóknir fyrir íslenska matvælaframleiðslu.

Fjárfesting í menntun og gott framboð á öflugu námi í matvælatengdum greinum er grunnforsenda fyrir áframhaldandi samkeppnishæfi íslenskrar matvælaframleiðslu. Því þarf að greina hvaða hæfni þarf til þess að taka þátt í og leiða þær miklu breytingar sem eru að eiga sér stað, bæði í tengslum við fjórðu iðnbyltinguna og á umhverfissviðinu.

3. Mat á áhrifum

Matvælastefna þessi markar stefnumið í framleiðslu matvæla til ársins 2040. Ráðgert er að henni muni fylgja aðgerðaráætlun til fimm ára sem verður endurskoðuð árlega á meðan stefnan er í gildi. Ekki er búist við að stefnan ein og sér, án aðgerðaráætlunar, leiði til aukins kostnaðar eða hafi önnur áhrif á hagsmunaaðila þessu tengdu, jafnrétti kynjanna, umhverfi og sjálfbæra þróun. Vonir standa til að matvælastefna þessi, ef hún kemst til framkvæmda, leiði af sér öfluga framleiðslu heilnæmra og öruggra matvæla, en gera má ráð fyrir að einstakar aðgerðir krefjist utanaðkomandi ráðgjafar sem leiði til tímabundins kostnaðar sem ætti að rúmast innan fjárheimilda ráðuneytisins.

Fylgiskjal.